

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Білошицької Анастасії Сергіївни
«Індивідуально-психологічні особливості
рівневої структури самодостатності особистості»
на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Вивчення заявленої проблеми дисертації актуалізує звернення до уреалення особистості як основного регулятора різноманітних протиріч, як зовнішніх, так й внутрішніх в житті людини, та як центрального мобілізаційного механізму внутрішніх можливостей індивіда у вирішенні різноманітних суперечностей психічного буття людини. Не дарма авторка в обґрунтуванні актуальності дисертаційного дослідження, відразу наголошує на тому, що у суспільстві, яке переживає суспільно-економічні та духовно-культурні трансформації, важливим є дослідження феномену самодостатності, що як внутрішній стрижень активності особистості заповнює простір життєвої продуктивної самореалізації.

З огляду на широкий спектр інтерпретації феномену самодостатності особистості у психологічних теоріях і концепціях, вимальовується низка науково цікавих, а отже, таких що вимагають свого дослідницького обґрунтування питань щодо визначення психологічних меж активного прояву особистості, і, на нашу думку, саме тут йдеться не про пристосування, а її гармонійне самовираження із залученням різноманітних механізмів від об'єктивації до цілепокладання, чи то різноманітних станів від свідомого наміру до смислового ставлення тощо. Така загально методологічна конкретизація феномену самодостатності імпліцитно пов'язана із контекстом багатьох психологічних теорій і концепцій, але дисертаційна робота Анастасії Сергіївни Білошицької фактично є гарним прикладом відстоювання власного психологічного статусу феномену самодостатності у теоретичному та емпіричному вивченні його індивідуальних психологічних особливостей самодостатності шляхом визначення рівневої структури.

Загалом, дисертація справляє позитивне враження насамперед розгалуженим і об'єктивним науково зорієнтованим теоретико-емпіричним аналізом. Досліджено дуже складну психологічну проблему, і, зроблено це надійно, доказово, переконливо як теоретичними викладками, так і емпіричними фактами.

У заявленій темі дисертації Білошицької Анастасії Сергіївни чітко прослідковується дослідницька логіка здобувачки, що дає змогу показати центральні аспекти збагачення психологічного знання в межах уявлення про самодостатність як складний психологічний феномен, його структурні характеристики, а також спrezentувати класифікацію видів самодостатності. Відповідно до цього Анастасія Сергіївна ставить адекватну мету дисертаційного дослідження, для досягнення якої було реалізовано низку конкретних завдань.

Теоретичний блок дисертації (розділ 1) послідовно презентує теоретико-методологічний аналіз системного, структурного та аксіологічного підходів до дослідження цієї проблеми, де безперечним науковим здобутком дисертантки є розробка рівневої структури самодостатності та визначення її рівневого упорядкування та розгалуженості видів. Так величезний обсяг опрацювання існуючих теоретико-методологічних підходів у вивченні самодостатності особистості, дав змогу виявити, що самодостатність як якість, проявляється на примітивному, праксіологічному рівні, що може набувати нового психологічного виміру; самодостатність як властивість людини може переходити з примітивного рівня на акмеологічний, і проявлятися в особистісному зростанні, широкому соціальному включенні та активній участі в суспільних стосунках; самодостатність як психологічний стан закріплюється на трансцендентальному рівні, і тоді людина не звертає уваги на зовнішні детермінанти зміни цього врівноваженого та гармонійного стану.

Саме у теоретичному розділі дисертації надається узагальнене визначення самодостатності особистісного інтегративного утворення, сутність якого виражається в переживанні ситуації самозабезпечення власними силами при помірності соціальних контактів, незалежності точки зору, обізнаності про наявні

особистісні ресурси, які сприяють автономному, самостійному, дистанційованому, цілеспрямованому та контрольованому процесу життєдіяльності. Також на підставі диференціювання трьох рівнів самодостатності та структурних компонентів феномену, авторкою було введено класифікацію проявів та видів самодостатності за аспектами життєдіяльності самодостатної особистості, а саме конативним, рефлексивно-когнітивним, волюнтивним, соціальним та аксіологічним. Кожний аспект налічує певний вид самодостатності, який обов'язково співвідноситься зі структурним рівнем самодостатності. Таким чином, виявляється, що конативний рівень характеризується зовнішньо пасивною та внутрішньо пасивною, зовнішньо активною та внутрішньо активною самодостатністю та амбівалентним типом самодостатності, який включає як внутрішню, так і зовнішню проявлену активну або пасивну самодостатність. У рефлексивно-когнітивному аспекті визначені примітивна, конкретна та абстрактна самодостатність. Волюнтивний аспект виділений неенергозатратною, енергозатратною самодостатністю та амбівалентним типом самодостатності на трансцендентальному рівні. Соціальний аспект описує інтраперсональну, інтерперсональну та неперсональну самодостатність, а аксіологічний – егофільний, самотрансцендентальний та екзистенційний тип самодостатності.

Логіка подальшого її наукового пошуку стосується розкриття організаційно-методичних засад дослідження феномену самодостатності, а саме у розділі 2 дисертації розглянуто особливості психодіагностичного інструментарію з даної проблематики, висвітлено етапи дослідження, результати апробації створених інструментів діагностики самодостатності.

Передусім авторка проводить аналіз існуючих інструментів дослідження самодостатності і констатує, що здебільшого самодостатність діагностується за допомогою опису особистісних прагнень людини, у межах окреслення прояву різних аспектів нарцисизму, характерних статевих відмінностей характеру, спостереження ознак самоефективності і особистісних рис. Таке становище й виступило основою створення комплексу авторських методик, які спрямовані на

виявлення певних особливостей рівневої структури самодостатності, а саме дисертантка пропонує авторські методики: «Опитувальник структурних компонентів самодостатності» (ОСКС), «Опитувальник ціннісних орієнтацій самодостатності» (ОЦС) та «Мультирівневого аналізу структури самодостатності» (МАСС). Апробація оригінальних опитувальників, створених на загальноприйнятих засадах психометрики, виявили достатню міру надійності та валідності, що підтверджує практичну значущість їх застосування у подальших наукових та практичних цілях.

Також Анастасією Сергіївною окремо виділено процедуру впровадження авторських методик та надано результати первинного емпіричного аналізу структурних компонентів самодостатності, її ціннісних орієнтацій та її видового різноманіття. Численні кореляційні взаємозв'язки і співвідношення між показниками самодостатності характеризувало валідність, надійність та репрезентативність означених психодіагностичних методик.

У межах третього розділу дисертації проаналізовано та представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей самодостатності, викладено якісний та кількісний аналіз індивідуально-психологічних особливостей рівневої структури самодостатності особистості.

Зразу ж виокремимо вдалу і сучасну кількісну обробку отриманих даних та їхню цікаву і старанну та добросовісну якісну інтерпретацію. Окремо слід відзначити позитив емпіричної презентації роботи завдяки ілюстративній базі. Графіки, гістограми, таблиці – доречні, інформативні, ілюстративні і суттєво покращують як розуміння тексту, так і його засвоєння.

Проведення експериментального дослідження самодостатності, зокрема її структурних компонентів, рівневої організації, видів згідно аспектам життєдіяльності людини на підставі кореляційного аналізу дозволило виділити параметри, які визначають самодостатну особу молодого віку. З урахуванням виявлених особливостей праксіологічного, акмеологічного та трансцендентального рівнів в структурі самодостатності як складного психологічного утворення, було окреслено низьку особистісних рис, які прямо чи

опосередковано окреслюють самодостатню особистість та її поведінку в соціумі. Таким чином, з'ясовано, що не існує тотально самодостатньої особистості, як і абсолютно не самодостатньої. Наявні характеристики зумовили обґрунтування маркерів самодостатності, які притаманні людині праксіологічно налаштованій, з вираженим домінуванням акмеологічних параметрів та трансцендентального рівня.

За наявності розмежування показників структурних рівнів самодостатності було виявлено індивідуально-психологічні особливості профілів самодостатніх людей, які були виокремлені за критерієм вираження кожного з рівнів самодостатності. Увага була зафіксована на більш яскравих прикладах поєднання показників рівнів, тому й відмінності між психологічними індексами уможливили диференціювання психологічних портретів самодостатніх людей.

Дослідницею встановлено, що для осіб з високими показниками рівнів самодостатності типові прояви врівноваженого відношення до самотності, потягу до соціального оточення, усвідомленості життєвого процесу та його результативності, схильності до почуття провини, незалежності від групи, високого самоствавлення, аутосимпатії, абстрактності мислення, підозрілості, чіткого визначення подальших цілей, прагнення до домінування, підкореності усіх аспектів життя та загальна задоволеність усім, що відбувається з людиною. Цінності, що хвилюють таку людину, полягають у відкритості, свободі, лояльному відношенні до людей, поважному прийнятті іншої людини, здобуття матеріального успіху, можливість зробити власний вибір, вільно виражати почуття та відповідати за вчинки. Людина добре адаптується в соціально-психологічному плані, не дивлячись на бажання відокремитись від соціуму заради цілей на певний час, відсутня веденість та тенденція підкорюватись волі іншого. Самодостатня особистість з високими показниками рівнів самодостатності послідовна, поважає себе; знає, що усе, що її стосується, детерміновано лише нею самою; вона є господарем свого життя та не боїться складнощів на власному шляху, бо оптимістично налаштована.

Натомість людина з низькими показниками рівнів самодостатності виявляє характерне позитивне сприйняття статусу самотньої особи, що сполучене із

усередненими показниками усвідомленості життя, смисложиттєвих орієнтацій, зв'язності. Водночас виражена конформність, залежність від оточення, тенденція до самозвинувачення. Високий самоконтроль та нормативна поведінка обумовлюють несхильність людини з низькими показниками самодостатності виражати творчі прояви в рутинності та буденності життя. Таку людину можна переконати, натиснути, оскільки вона схильна до веденості та низьких показників самоствалення, що пояснюють її досить низький рівень соціально-психологічної адаптації та задоволеності життям, неприйняття себе.

На основі аналізу дисертації, автореферату та публікацій можна зробити висновок, що виконана робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке характеризується новизною, має теоретичну та практичну значущість. Сформульовані у дисертації висновки відбивають основні положення, які впливають з теоретичного та емпіричного дослідження проблеми. Окреслені перспективи подальшого дослідження проблеми вміщують цікаві наукові інтенції вивчення проблеми. Теоретико-емпіричні постулати дисертації ідентичні змістові положень автореферату.

Наукові положення та результати емпіричного дослідження пройшли апробацію на численних наукових та науково-практичних заходах, а обґрунтовані автором положення і рекомендації підтверджені довідками про результати впровадження.

Зупинимося на таких питаннях, що видаються дискусійними чи викликають зауваження:

1. Перший розділ дисертації, який присвячений теоретико-методологічному аналізу проблеми завершується систематизацією отриманих даних у вигляді ядерних структурних компонентів, рівневої структури та типологічної класифікації самодостатності. На нашу думку, конфігурально зручним було б представлення моделі рівневої структури самодостатності особистості.

2. У п. 1.4. на підставі диференціювання трьох рівнів самодостатності та структурних компонентів феномену дисертанткою класифіковано прояви та види

самодостатності за аспектами життєдіяльності самодостатньої особистості, а також виокремлено функції самодостатності в житті людини. Питання полягає у з'ясуванні параметрів виокремлення функціональних ознак (сигнальна і організаційна; функція відображення; спонукальна і цілепокладаюча; визначальна; установча; регулятивна).

3. Здійснюючи аналіз результатів емпіричного етапу дослідження, авторка зосереджує увагу на юнацькій віковій категорії, а саме вибірку склали студенти вищих навчальних закладів. Вважаємо, що розширення вікового діапазону через включення в порівняльну вісь реципієнтів інших вікових категорій, і передусім це стосується періоду зрілості особистості, тільки збагатило б уявлення про психологічний зміст рівневої структури самодостатності особистості. Пропонуємо дисертантці в майбутньому врахувати цей напрям дослідження.

Пред'явлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не знижують наукової та практичної цінності представленої до захисту дисертаційної роботи.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Індивідуально-психологічні особливості рівневої структури самодостатності особистості» за актуальністю та новизною тематики, теоретичною та практичною значущістю та емпірично підтвердженими результатами відповідає вимогам написання кандидатських дисертацій та спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, а її автор – Білошицька Анастасія Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Доктор психологічних наук,
професор, декан факультету психології
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Ж.П. ВІРНА

Вчений секретар університету
ЗАСВІДЧУЮ
"20" 02 2017